

Nehcü'l Ferâdis'in Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Yeni Bir Nüshası: Kastamonu Nüshası

Doç. Dr. Eyüp AKMAN - Tuncay SAKALLIOĞLU

Türk edebiyatında kırk hadis tercümelerinin ilk örneklerinden kabul edilen *Nehcü'l Ferâdis* üzerine şimdiye kadar Türkiye içinde ve dışında epey çalışma yapılmıştır.¹ Bu çalışmalar lisans, yüksek lisans, doktora ve doçentlik tezlerinden başka, metin neşriyatı, nüsha tanıtımı ve makalelerden oluşmaktadır.

Nehcü'l Ferâdis'in yazarı Mahmut bin Ali olarak kabul edilir. Eser, 1357/1358 tarihinde veya daha önce yazılmıştır. Anlamı “cennetlerin açık yolu” demektir. Eserin tam veya eksik olarak ona yakın nüshası olduğu bilinmektedir. Bunlar; İstanbul nüshası, Paris nüshası, Mercanî nüshası, Yalta nüshası, Kazan nüshaları, St. Petersburg nüshalarıdır (Sağol 2002 808-810). Bu nüshalardan en derli toplu olanı İstanbul nüshasıdır. İlim âlemine Zeki Velidî Togan tarafından duyurulan ve tıpkı basımını Janos Eckman'ın yaptığı bu nüsha *Nehcü'l Ferâdis* üzerine yapılan çalışmalara kaynaklık etmektedir.

Nehcü'l Ferâdis'in bugün elimizde olan veya varlığından haberdar olup elimizde olmayan nüshaların dilinin Harezmiye olduğu hakkında araştırmacılar hem fikirdir. Bu eserin Anadolu sahasında yazılmış, başka bir ifadeyle Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış nüshaları var mıdır? Bu soruya vereceğimiz cevap, evettir. Kastamonu'da elimize geçen *Nehcü'l Ferâdis*'in bir nüshası, bize evet cevabını verdirmektedir.

Eski harfli eserlere meraklı olan ve aynı zamanda sınıf öğretmenliği yapan Tuncay Sakallıoğlu ile zaman zaman bir araya gelir, elinde bulunan veya eline sonradan geçen eserler hakkında mütalaalarda bulunuruz. Yine bir gün hoca, beni telefonla arayarak eline *Nehcü'l Ferâdis* adında bir eser geçtiğini söyledi ve bu eser hakkında benden malumat aldı. İlk önce ben de bu eserin bilinen bir eser olduğunu, farklı birkaç nüshasının bulunduğunu fakat bir ara esere bakabileceğimi söyledim. Ona, incelemesi ve elindeki nüshayla karşılaştırması için TDK'den çıkan, Semih Tezcan ve Hamza Zülfiyar'ın yayına hazırladıkları Janos Eckman'ın kitabını verdim. Birkaç gün sonra beni tekrar aradı ve iki nü-

¹ Bu çalışmalar için bkz. (Sağol 2004:312-342).

hanın dillerinin farklı olduğunu söyledi. Heyecanlanmışım. Hemen eserin fotokopilerini aldım ve okumaya başladım. Karşımda Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış bir metin vardı. İşte aşağıda tanıtmaya çalışacağım nüsha bu nüshadır. Bu nüshanın adını artık Kastamonu nüshası diye anacağız.

Nehcü'l Ferâdis'in Kastamonu nüshası 25.5x16 cm boyutlarında, olup mık-
lepli ve şemseli, kahverengi-siyah, tamir görmüş, deri bir cilde sahiptir. Aharlı
kalın bir kâğıda (eserin kalınlığı cildiyle beraber 8 cm) yazılmıştır. Eser 733
sayfadan (366 varak) oluşmaktadır. Fakat bazı kısımları eksiktir. Üçüncü babın
namazla ilgili olan ikinci faslı ile, aynı babın ata, anayla ilgili olan altıncı faslı
yazmada yoktur. Yazı okunaklı ve harekeli bir nesihtir. Yazma, genellikle iyi bir
durumdadır. Fakat bazı sayfalar nemden veya rutubetten sararmış, bazı sayfa-
ların da alt kısımları yırtılmıştır. Eser tamir görmüştür. Yeniden ciltlenme esna-
sında sayfa sırasına riayet edilmemiş ve bazı bap ve kısımlar yer değiştirmiştir.
Mesela birinci babın sekiz, dokuz ve onuncu fasılları ikinci bap içerisinde bulu-
nurken, ikinci babın üçüncü faslı birinci bap içinde görülmektedir.

Eserin hatime kısmında sadece istinsah tarihini bulabiliyoruz. Buna göre
eser, hicri 869 (1465) yılının Ramazan ayının yirminci gününde tamamlan-
mıştır. Bu kısımda müstensih veya musannif hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

Eserin içerisinde, yazar tarafından önemli görülen kısımlar (bap ve fasıl
adları, ayetler, resul, peygamber gibi kelimeler, özel adlar) kırmızı mürekkeple
yazılmıştır. Kırmızı mürekkeple yazılmış bazı yazıların hareketleri siyah mürek-
keple konulmuştur. Bu da hareketlerin sonradan konulduğu anlamına gelmek-
tedir. Her sayfada 15 satır bulunmaktadır.

Eser, besmele, hamdele ve salveleden sonra iki hadis ile başlar. Bu hadis-
lerden ilki Ömeroğlu Abdullah'dan rivayet edilen "Kim benim kırk hadisimi
bilmeyenlere öğretirse o kişi âlimler cümlesinden, kıyamet günü şehitler bö-
lüğündendir" mealindeki hadistir. Diğer hadis ise "Kim ki benim söylemedi-
ğim sözü, benim söylemediğimi bildiği hâlde bana atfen söylerse o kişinin yeri
cehennemdir" mealindeki hadistir. Yazar, daha sonra bu eseri yazış sebebini
söyler. Müstensih, bu kitabı dört bap üzerine kıldığını, her babın on fasıldan
oluştüğünü, her faslın önüne bir hadis koyduğunu ifade eder.

Yukarıda tanıtmaya çalıştığımız Kastamonu Nüshası'nın dil özellikleri
hakkında da kısaca durmakta fayda vardır. İncelememizde Yeni Cami Nüsha-
sı ile Kastamonu Nüshasını karşılaştırdık. Burada metinle ilgili bütün gramer
bilgilerini verecek değiliz. İki nüsha arasındaki farkı belirtmek amacıyla birkaç
örnek vermekle iktifa edeceğiz.

Bu gramer özelliklerinden başka, Harezmece yazılan metin içindeki bazı
kelimeler, Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış metinde, aynı anlama gelen farklı
kelimeyle karşılanmıştır: tün/gice; teg-/yet-; tapşur-/ısmarla-; üvüşlük/yaşlık;

zelle/günah; kün/güneş vb. Bu davranış tarzı, kelimelerin tarihî sürecini takip etmek ve bu kelimelerin yaşanan çağda kullanılan dile nasıl uyarlandığını anlamak, yapılan kelime tercihlerini görmek bakımından oldukça önemli bir husustur. Buna mukabil bazı kelimeler ve ekler, müstensih tarafından ya unutularak ya da kasten hiç değiştirilmeden, olduğu gibi yeni nüshaya aktarılmıştır.

İki nüsha arasında dil farklılıklarından başka hacim farklılıkları da görülür. Harezme yazılmış metin 444 sayfa iken Kastamonu nüshası, bazı eksik fasıllar olmasına rağmen 733 sayfadır. İkinci metnin bazı bölümlerine ilavelerde bulunulduğu açıktır. Nitekim İstanbul nüshasında en uzun bölüm 12 sayfayı geçmezken Kastamonu nüshasında en uzun bölümler 30 sayfaya kadar çıkmaktadır.

Sonuç: *Nehcü'l Ferâdis'in* Kastamonu nüshası, XV. yüzyıla ait Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış yeni bir nüsha olması bakımından önemlidir. Eser, bu zamana kadarki bilinen ve Harezmi diliyle yazılmış nüshalarla konular, bölümler bakımından aynı olmasına rağmen dil yönüyle ve hacim bakımından o nüshalardan ayrılır. Yukarıdaki tabloda da gördüğümüz gibi, Kastamonu nüshasında kullanılan dil, Eski Anadolu Türkçesidir. İleride bu nüsha üzerinde yapılacak kapsamlı gramer ve dizin çalışmaları, eseri bütün yönleriyle ortaya koyacaktır. Böyle bir çalışmayı da bizim bir arkadaşımızın yapmaya başladığını hatırlatmakta yarar vardır.

Kaynakça

- Argunşah, Mustafa ve diğerleri (2010), *Karahanlıca- Harezme-Kıpçakça Dersleri*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ata, Aysu (1998), *Nehcü'l Ferâdis III, Dizin-Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları.
- Eckman, Janos (2004), *Nehcü'l Ferâdis* (Yayımlayanlar: Semih Tezcan - Hamza Zülfi- kar), Ankara: TDK Yayınları.
- _____ (1963), "Nehcü'l Ferâdis'in Bilinmeyen Bir yazması", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2004), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülsevin, Gürer ve Boz, Erdoğan (2004), *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi (1955), "Nehcü'l Ferâdis'e Dair", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. IV, S. 45.
- Sağol, Gülden (2002), "Nehcü'l Ferâdis", *Türkler*, C. 5, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- _____ (2004), "Nehcü'l Ferâdis Üzerine", *Zeynep Korkmaz Armağanı*, Ankara.